

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Суспільні тенденції гуманізації змісту, методів і форм педагогічного процесу, орієнтація на вияв індивідуальності кожної дитини ставлять високі вимоги до особистості педагога, розвитку його професійного потенціалу. Вихідними концептуальними положеннями при розробці цієї проблеми стали: розуміння педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості педагога, що забезпечують високий рівень самоорганізації його професійної діяльності. Тому педагогічну майстерність можна розглядати як вищу, творчу активність педагога, що виявляється в доцільному використанні методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній конкретній ситуації навчання й виховання. Вважаємо, що ця доцільність використання є результатом принаймні двох змінних. Перша є системою знань і уявлень про закони навчання, розвиток особистості дитини і, відповідно, технології та прийомів, які забезпечують такий розвиток. І як результат – здатність фахівця створювати педтехнології на підставі характеристик власне педагогічної ситуації та індивідуальних особливостей вихованців. Друга змінна охоплює індивідуальні особливості педагога: його спрямованість, здібності та психофізичні дані. Для педагога важливо не лише знайти педагогічний зв'язок, а й уміти реалізувати його в ситуації педагогічної взаємодії. Отже, педагогічна доцільність діяльності педагога – це, по-перше, результат оволодіння психологічними та педагогічними знаннями, вміннями, навичками, а, по-друге, раціональне використання особистого потенціалу в процесі педагогічної взаємодії. Іншими словами, педагогічну майстерність можна розглядати як вияв свого потенціалу у професії, вміння самореалізуватися у педагогічній діяльності, що сприяє реалізації особистості вихованця.

Як стати педагогом – майстром? Одні вчені стверджують, що для цього потрібен великий досвід. Інші вважають, що потрібно мати талант: є він – успіх у роботі забезпечено. Практика показує, що педагогічний талант може і не виявитися, якщо фахівець не усвідомлює задля чого він працює, на що спрямовані його зусилля, тобто не розуміє суті і технології педагогічної діяльності. Потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням професійної позиції, вихованням умінь спілкуватися з людьми, у процесі органічної взаємодії розв'язувати завдання навчання та виховання.

Філософ Сократ називав професійних педагогів " акушерами думки". Його навчання про педагогічну майстерність носить назву "майевтика", що в перекладі означає "повивальне мистецтво". Не давати готові істини, а допомогти народитися думці в голові дитини зобов'язаний кожний педагог, - вважав філософ.

"Майстер" за Далем, - це особливо свідомий та умілий в своїй справі. Педагог – майстер вдвічі: як глибокий знавець психології особистості дитини і того, чому і як її вчити, і як людина, володіюча знаннями, засобами навчання і виховання.

Проблема майстерності педагогів досліджувалася багатьма вченими: А.С.Макаренко, В.О. Сухомлинським, І.А. Зязюном, В.А.Кан-Каліком, Н.В. Кузьміною, А.І. Щербаковим, Ф.Н.Гоноболіним, Ю.Н. Кулюткіним, Г.С. Сухобською та багатьма іншими педагогами і психологами.

Неоднозначність природи педагогічної майстерності визначалася і психологами (М.І.Д'яченко, В.Р. Моргун, О.Б.Орлов). Розглядаючи педагогічну майстерність, як вищу якісну характеристику, визначаючи ступінь оволодіння педагогом своєю професійною діяльністю, вони виділяють зовнішню і внутрішню сторони педагогічної майстерності. До зовнішньої - об'єктивної сторони педагогічної майстерності, вони відносять успішність вирішення різноманітних завдань навчально-виховного процесу. Внутрішня, суб'єктивна сторона, визначається системою знань, вмінь і навичок, яка забезпечує вирішення цих задач психічними властивостями і якостями особистості самого педагога, забезпечуючи його активність в самому процесі педагогічної дії.

Як відомо, майстерність визначається як оволодіння професійними знаннями і вміннями, які дозволяють фахівцю успішно вирішувати професійні задачі [4]. Педагогічну майстерність можна уявити як системну якість особистості педагога, яка здобувається у процесі його професійного становлення у виді педагогічних умінь. Відповідно до Н.В.Кузьміної структура педагогічної діяльності складається з проєктувальних, гностичних, конструктивних, організаторських і комунікативних вмінь. Якщо додержуватися нашого уявлення про навчання як про процес керування, в якості суб'єкта якого виступає педагог - вихователь, то педагогічні вміння можуть бути об'єднані в наступні блоки: проєктувальний, інформаційний, прогностичний, конструктивний (вміння приймати рішення), організаторський, комунікативний, контрольно - оцінюючий і корекційний.

Виходячи із структурної моделі Н.В.Кузьміної, В.Ф.Кочуров дійшов висновку, що педагогічна діяльність може бути представлена п'ятьма емпірично встановленими ортогональними (відносно незалежними) групами вмінь: процесуальними (куди входять організаторські і комунікативні вміння), гностичні, конструктивні, проєктувальні і коректувальні (контрольно - оцінювальні). Названі вміння перелічені у порядку важливості їх внеску у загальний результат педагогічної діяльності. Аналогічне дослідження було проведене Т.П.Васильченко, яка вивчила роль кожного виду вмінь у визначенні рівня успішності педагогічної діяльності.

Таким чином, результати досліджень, отримані В.Ф. Кочуровим, підтверджують важливу роль гностичних, організаторських і комунікативних вмінь в становленні педагогічної майстерності. В дослідженні В.Ф. Кочурова показано також, що розвиток кожної групи вмінь носить гетерохронний характер і що в їх формуванні існує закономірна черговість: гностичні, проєктувальні, конструктивні, процесуальні і корегувальні. В.Ф.Кочуровим зафіксований такий порядок розвитку педагогічних вмінь, який складається в досвіді педагогів стихійно. При цілеспрямованому формуванні професійно- педагогічної майстерності більш ефективним буде навчання, яке моделює, відтворює реальну технологію педагогічної праці, іншими словами, в навчанні професійної майстерності треба йти не тільки від знань, а й від цілей, без окреслення яких важко визначити, що потрібно і що не потрібно знати в тій чи іншій професії [3]. На користь цієї точки зору говорять численні факти, які свідчать, що кращими педагогами є ті, які добре уявляють кінцеві цілі навчання. Т.П.Васильченко також визначила, що орієнтувальні вміння пов'язані з ціленаправленням, грають провідну роль в становленні професійної майстерності педагога.

І разом з тим система знань, необхідних педагогам для реалізації цілей навчання і виховання, є не менш суттєвим елементом в професійній компетентності педагога, його майстерності. Дослідження Ахтарієвої Л.О. показують, що педагогічна майстерність починається із знань навчального предмету. Знання навчального предмета: знання повного об'єму навчального курсу; знання історії і сучасного розвитку науки; вільне розкриття внутрішньо- і міжпредметних зв'язків; вільна перекомплектація навчального курсу в разі необхідності; постійне оновлення змісту навчального курсу відповідно до розвитку науки; різноманітність логічної структури навчального предмету; вільна вербалізація навчального матеріалу, тобто викладення його без опори на конспект лекції; наявність особистісної позиції у викладенні навчального курсу; знання місця навчального предмету в структурі навчального плану; профілю (відповідність цілям навчання) навчального курсу [1].

Підвалиною педагогічної майстерності є професійна компетентність. Знання педагога звернені, з одного боку, до дисципліни, яку він викладає, а з другого – до вихованців, психологію яких він мусить добре знати. Отже, зміст професійної компетентності - це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Таким чином, майстерність визначається як оволодіння професійними знаннями і вміннями, які дозволяють фахівцю успішно вирішувати професійні задачі.

Ступінь сформованості різноманітних педагогічних знань і вмінь обумовлює загальний рівень педагогічної майстерності. Н.В.Кузьміна визначає п'ять рівнів. Найнижчим з них є репродуктивний рівень. Визначальною рисою педагога з таким рівнем є його вміння навчити інших тому і так, як вчили його самого. На адаптивному рівні педагог починає передавати свій досвід з деякими перетвореннями з метою зробити його більш доступним для вихованців. На локально- моделюючому і системно- моделюючому рівнях знання і досвід передаються педагогом в менш або більш широкій системі. На останньому, високому рівні, педагог спроможний моделювати і формувати не тільки систему знань, але і на основі цих системних знань керувати поведінкою вихованців, тобто вирішувати не тільки дидактичні, але і виховні завдання [4]. П'ятий рівень - вищий етап розвитку творчості в педагогічній діяльності. Л.В. Іванцова, порівнюючи особливості педагогічної діяльності педагогів – майстрів і педагогів – не майстрів, дійшла висновку, що до числа ознак педагогічної творчості слід віднести орієнтацію педагога в своїх життєвих і професійних цінностях на майбутнє. Наявністю творчих елементів у роботі відзначаються справжні педагоги – майстри порівняно з викладачами середнього і низького рівнів діяльності.

Так, у дослідженнях І.Ю.Махової показано, що у звичайних педагогів домінують такі якості, як неприйняття нового, ригідність, стереотипізація діяльності, вузькість набору педагогічних прийомів, зверненість на вирішення найближчих цілей [5].

Розглядаючи моделі вищих рівнів професійно-педагогічної діяльності можна йти двома шляхами: "від професії" та "особистості". У випадку професіографічних моделей особистості вибір головних професійно значущих якостей здійснюється на основі вимог, яких потребує педагогічна професія. На відміну від професіографічних моделей особистості персонологічні моделі засновуються на виборі базових професійно важливих властивостей і якостей, виходячи з загально психологічних уявлень про особистість, при цьому мають на увазі її багатofакторну структуру. В обох випадках міра співвідношення реально сформованої системи професійно значущих якостей особистості еталонним моделям може бути інтерпретована як міра психологічної підготовки або рівень професійної майстерності фахівця у педагогічній діяльності.

Проте швидкість набуття майстерності не регламентується лише накопиченням професійних знань. Є індивідуальні передумови успішності діяльності, стимулятори професійного зростання педагога – здібності. Дослідження психологів свідчать, що будь-яка професійна діяльність вимагає від особи не тільки знання свого діла, але й розвитку відповідних здібностей. Платонов К.К. визначає здібності як міру відповідності особистості в цілому визначеної діяльності. Здібності розвиваються лише у такій діяльності, яка викликає глибокий, стійкий, дійовий інтерес і має, по можливості, творчий, а не репродуктивний характер. Всі здібності виступають як єдність багатьох складових. Історія знає багато видатних особистостей, які мали різноманітні здібності – К.С. Станіславський, А.С.Макаренко, І.П.Павлов, С.П.Корольов та ін.

Ознакою, яка визначає наявність здібностей і є зменшена кількість зайвих дій, скорочення діяльності в цілому. Ці факти зафіксовані В.А.Крутецьким. Іншою ознакою, наявності здібностей до цієї чи іншої діяльності є задоволення особистості своєю діяльністю. "Цей особистий ефект, - як стверджує Т.І. Артемьєва, - частіше і є збуджувачем до нової діяльності". Автор вважає, що здібності є передумовою нової діяльності. Вона прийшла до висновку, що між здібностями і діяльністю існує залежність: з одного боку, здібності особистості виступають як результат її попередньої діяльності, з другого - як передумова, попередження її майбутньої діяльності, як діяльності у ще нерозгорнутому вигляді.

Першоосновою здібностей є схильність. Схильність виявляється в інтересі до визначених сторін діяльності, в стійкій до них увазі, є емоційно-вольовим відношенням до діяльності. У педагогічному аспекті схильність трактується як ансамбль властивостей людської особистості, що відповідає вимогам педагогічної діяльності і забезпечує легке оволодіння цією діяльністю та досягнення в ній високих показників. На основі даного визначення, досліджуючи функціональні здібності в організації педагогічного процесу, Н.В. Кузьміна робить висновок, що їм відповідають і здібності, а саме:

- конструктивні, які виражаються у здібності проектувати особистість вихованця, добору матеріалу і засобів здійснення педагогічних цілей;
- організаторські і комунікативні, як здібність встановлювати взаємовідношення з вихованцями;
- гностичні, як засіб відтворювати і використовувати знання.

В залежності від швидкості оволодіння педагогічною професією і її успішності Н.В.Кузьміна запропонувала розрізняти рівні розвитку здібностей. Вищий, з погляду автора, характеризується швидким оволодінням професією, відсутністю зривів і швидким досягненням високого рівня майстерності. Другому рівню властиві більш повільне, іноді із зривами, оволодіння педагогічною майстерністю. Педагогу з третім рівнем розвитку педагогічних здібностей, незважаючи на великий стаж роботи, так і не вдається досягти педагогічної майстерності.

Тривалий час вважалося, що виховання особистості педагога в процесі його професійного навчання забезпечується засвоєнням системи педагогічних знань. І чим більшою була інформаційна насиченість такого навчання, тим кращою повинна була бути підготовка вихователя. Але практика засвідчила хибність такого підходу. Реальне життя ставить у такі

ситуації, коли лише теоретичних знань замало, потрібні практичні вміння й навички. Крім того, молодий педагог починає усвідомлювати, що саме він, його особистість і є своєрідним "інструментом" організації взаємодії з дітьми. Так виникає непередбачена попереднім досвідом навчання проблема вивчення і вдосконалення власної психотехніки, мовлення, невербальної поведінки.

Досвід показує, що формування педагогічної майстерності неможливо без постійної уваги і врахування психології педагогічної діяльності, особистості самого педагога, тому що особистість педагога - це головний фактор у вихованні дітей, а педагогічна майстерність - це синтез особистих якостей педагога, відносно яких його знання, вміння, здібності і навички виступають інструментом професійної діяльності.

Феномен майстерності розглядається як вияв найвищої форми активності особистості педагога у професійній діяльності, яка розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ахтариева Л.А.* Особенности психологической подготовки студентов к профессионально-педагогической деятельности / Л.А. Ахтариева. – Л., 1978.
2. *Зварич І.Г.* Передавати майстерність іншим / І.Г. Зварич // Рідна шк. – 1992. – №2. – С. 76-80.
3. *Кочуров Е.Ф.* Прогнозное моделирование системы педагогических умений в ее динамике / Е.Ф. Кочуров. – Л., 1986.
4. *Кузьмина Н.В.* Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М., 1989.
5. *Махова И.Ю.* Зависимость успешности прогнозирования в педагогической деятельности от активности личности / И.Ю. Махова. – Л., 1989.

Подано до редакції 12.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті багатофакторне поняття "майстерність педагога" – визначається як оволодіння професійними знаннями, уміннями і здібностями, які дозволяють фахівцю успішно вирішувати професійні задачі. В основі розуміння феномена майстерності покладено уявлення про професійну діяльність педагога як про складний комплекс, який складається з певне визначеного набору особистісних і операціональних характеристик.

Ключеві слова: педагогічна майстерність, здібності.

А.Г. Колесник

СУЩНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ВОСПИТАТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье многофакторное понятие "мастерство педагога" – определяется как овладение профессиональными знаниями, умениями и способностями, которые позволяют специалисту успешно решить профессиональные задачи. В основу понимания феномена мастерства положено представление о профессиональной деятельности педагога как о сложном комплексе, который состоит из определенного набора личностных и операциональных характеристик.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, способности.

A.G. Kolesnik

THE ESSENCE OF PEDAGOGICAL MASTERY OF TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

SUMMARY

The article defines the concept «teacher's mastery» - a multifactor concept - as mastering professional knowledge, abilities and skills which allow specialist to solve professional problems efficiently. Interpretation of the phenomenon is based on the idea of teacher's professional work as a difficult complex consisting of a certain set of personal and operational characteristics.

Keywords: pedagogical mastery, abilities.
